

ANALYSE GOD EN CORONA

Matthias Ausloos

De eeuwenoude gedachte dat rampen een straf van God zijn voor het zondige gedrag van de mens, is niet helemaal verdwenen, bleek tijdens de coronacrisis. Is Covid-19 een straf van God? Waarvoor dan?

“Zoek geen schuldige, handel!”

Exegeet en historicus Régis Burnet grijpt naar het verhaal van de genezing van de blindgeborene in Johannes 9 om de schuldvraag die gepaard gaat met het kwaad, op te helderen. Zoeken naar de oorzaken van het kwaad zonder ertegen te vechten, doet volgens hem het kwaad voortduren. “De verklaringssystemen van de farizeeën leiden tot de uitbanning van het goede. Ze tonen het onvermogen om het goede te herkennen.”

De eerste vraag die veel mensen in crisissituaties stellen is: “Wiens schuld is dit?” Dat is ook wat Jezus’ leerlingen vragen wanneer zij op hun weg een blindgeborene man ontmoeten: “Rabbi, wie heeft gezondigd, hijzelf of zijn ouders, dat hij blind geboren werd?” (Johannes 9, 2). Régis Burnet stelt dat de inhoud en de bedoeling van het verhaal via een dubbele lezing duidelijk worden. Ten eerste ontwikkelt zich de schuldvraag zelf. “Wie is verantwoordelijk? Kunnen we een oorsprong van het kwaad vinden?” Het tweede parcours in de tekst is er een dat de lezer van het externe, fysieke kwaad naar het interne, morele kwaad voert. “Wat de tekst ons langzaam duidelijk maakt, is dat het uiterlijk erg opvallende fysieke kwaad een hele reeks gevolgen heeft die veel belangrijker zijn dan die eerste vorm. Ze creëren een moreel kwaad. Dat is het punt van de tekst.”

Aansprakelijkheid

“De vraag die de leerlingen stellen, is er één die we vaak terugvinden in de Bijbel”, vervolgt Burnet. Ze vragen zich af vanwaar het kwaad – in dit geval de blindheid van de man – komt. “Is het lijden niet uitgelokt door de zonde van het individu?” Daarnaast vragen Jezus’ volgelingen

BIO

Régis Burnet (1973) is een Franse historicus en hoogleraar Nieuwe Testament aan de *UC Louvain*. Hij werkt vooral rond de oorsprong van het christendom en belangrijke vroeg-christelijke figuren zoals Maria Magdalena en Paulus. Daarnaast presenteert hij het programma *La foi prise au mot* op KTO, waar specialisten antwoorden bieden op vragen over geloof, liturgie en grote christelijke figuren.

of het gevolg van de zonde overdraagbaar is van ouders op hun kind. Jezus antwoordt: “Noch hij noch zijn ouders hebben gezondigd, maar Gods werken moeten in hem openbaar worden”. Burnet duidt: “In feite is het antwoord van Jezus ook een antwoord dat we kunnen vinden in oudtestamentische teksten”. Wat de eerste vraag van de leerlingen betreft, is een antwoord te vinden bij Job. Hij zondigt niet, leeft naar Gods geboden maar wordt toch

overweldigd door lijden. Het kwaad is dus geen rechtstreeks gevolg van een individuele zonde. In *Ezechiël* en *Deuteronomium* zijn uitspraken te vinden die ingaan op het tweede deel van de vraag en ontkennen dat kinderen aansprakelijk zijn voor de fouten van hun ouders. “Johannes 9 vindt dus niets nieuws uit. Het zijn de formulering en de helderheid ervan die nieuw zijn. Daarom is Jezus’ antwoord extreem belangrijk. Het is een revolutie in de Bijbelse theologie. Hij

antwoordt op een manier die de schuldvraag ontwapent”, stelt de historicus. Wat voor Hem belangrijk is, zijn de werken waarvoor Hij gekomen is. “Wat Jezus wil zeggen is: ‘Hou jullie niet bezig met die vraag. Werken uitvoeren volgens Gods wil is wat belangrijk is.’”

Normenconflict

Ook latere passages in het verhaal hebben belang voor de schuldvraag, zoals Johannes 9, 16: “Toen zeiden sommige farizeeën: ‘Die man komt niet van God, want Hij onderhoudt de sabbat niet’. Anderen zeiden: ‘Hoe zou een zondig mens zulke tekenen kunnen doen?’ Zo was er verdeeldheid onder hen”. Burnet expliciteert: “Farizeeën zijn bij Johannes literaire figuren”. Het gaat over een theologische oppositiegroep waarvan de leden erg gehecht zijn aan de wet. Er komt een normenconflict uit voort. Enerzijds is de genezing van de blindgeborene duidelijk een teken van God, anderzijds gebeurt de genezing op sabbat. “Er is een tegenstelling opgebouwd tussen ‘wij’ en ‘de anderen’. De tekst construeert de farizeeën als een groep die uitsluit, die een manier van denken heeft waarin ‘wij, die weten dat God tegen Mozes dit of dat heeft gezegd’, botst met de realiteit van de genezing op sabbat. Door dat conflict missen ze wat er echt gebeurt. De farizeeën en hun reactie leren ons dat het kwaad in hun systeem een uitleg vindt, maar het goede niet.” Dat is volgens Burnet dan ook de kern van de zaak: “Het kwaad moet worden geconfronteerd, maar niet per se uitgelegd. Een uitleg zoeken voor het kwaad zonder het op te lossen, is kwaad toevoegen aan het kwaad. Misschien wil de tekst wel gewoon zeggen: zoek geen schuldige, handel!”

God is geen perverse tiran

Bijbelwetenschapper Geert Van Oyen legt zich al langer toe op het Marcusevangelie. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat hij vanuit dat Bijbelboek vertrekt om na te gaan welke rol God speelt in crises. “God doet niets, Hij komt niet tussen. Hij is afwezig, maar Hij is wel nodig om het verhaal te begrijpen. Zonder God is er geen evangelie”, stelt de exegeet.

“Indien God bestond en goed was, dan zou Hij toch al dat lijden niet laten bestaan?” Die vraag is een klassieker, niet alleen onder militante atheïsten, maar ook bij wie het geloof proberen te (her)vinden. Geert Van Oyen tracht aan de hand van het Marcusevangelie Gods plaats in crisis en lijden aan te wijzen en te duiden. Het evangelie lezen als een verhaal opent volgens hem perspectieven voor mensen vandaag. “Op die manier spreekt de Bijbel over ons, ons land, onze God. De Bijbelse tijd wordt onze tijd.” Door in het verhaal te zoeken naar inhoud voor onze tijd, wordt de boodschap ervan begrijpelijk en betekenisvol, ook voor lezers van nu.

Ontmoeting en hoop

In Marcus 16, 1-8 gaan de vrouwen naar Jezus’ graf, ze vragen zich onderweg af hoe ze de steen weggerold zullen krijgen. Ze merken echter dat de steen al weg is en zien een jongeman zitten die hen zegt dat Jezus hen is voorgegaan naar Galilea. De vrouwen vluchten weg en zwijgen erover. Van Oyen stelt daarbij: “De vrouwen zoeken geen Verrezenen, ze zijn gekomen voor een dode. Het perspectief van de vrouwen is een melancholische blik naar het verleden”. Er komt ook geen antwoord op hun vraag. “Het is echter een belangrijke vraag die iedereen die zich in een crisis bevindt, stelt: ‘Wie zal

de steen weggrollen?’ De passage eindigt negatief, in vlucht, stilte en angst. We moeten niet proberen dat einde positief te interpreteren. Marcus benadrukt dat de vrouwen niets zeggen. Dat moet de lezer uitnodigen te luisteren naar wat de jongeman zegt.” Diens woorden bevatten een blik op de toekomst. “De nadruk ligt op de ontmoeting en op de hoop.”

Binnengaan in het verhaal

Wij zijn ook geroepen om naar het heden te kijken. Lezers horen zowel de vraag en de reactie van de vrouwen, als de stem van de jongeman. “Dat moet hen doen nadenken over wat ze zelf gaan doen”, stelt Van Oyen. In de tekst is er geen ontmoeting tussen de leerlingen, de vrouwen en Jezus. Er is alleen een leegte. “Daarin zijn wijzelf geroepen om naar Galilea te gaan en Jezus te ontmoeten. Dat is een oproep naar het heden”, duidt de exegeet. Tegelijk is het een aansporing om opnieuw te beginnen lezen van bij het begin van het evangelie. “De lezer wordt opgeroepen om zelf het parcours van Galilea opnieuw te doen, samen met Jezus.” De inhoud van het evangelie wordt vanaf hier het heden van de

“Niet de goddelijkheid van Jezus staat centraal maar de menselijkheid van God.”

lezer. Het open einde van het Marcusevangelie wordt een open deur waardoor de lezer moet binnengaan in het verhaal. Ook de rest van het Marcusevangelie biedt interessante perspectieven. “God is geen enkele keer onderwerp van een directe actie. Meestal vinden we een idee over God in de woorden van Jezus. Het perspectief op God is er dus één door Jezus’ ogen.” Daarenboven komt het koninkrijk Gods ook zo goed als alleen in Jezus’ woorden aan bod. Zo beschikt Hij over een exclusiviteit om over het Rijk Gods te spreken. Van Oyen stelt dan ook de vraag wat God in het Marcusevangelie doet. “Uiteindelijk is de conclusie dat Hij niets doet, Hij komt niet tussen. God is afwezig in het ver-

En wie is schuldig? Of is het de aarde die de grenzen van een leefbare ecologie aangeeft? Die vragen stonden onlangs centraal in de tweedaagse *Session Biblique* van de *UC Louvain*. Twee exegeten geven voor *Tertio* tekst en uitleg.

El Greco, De genezing van de blindgeborene, 1567. © rr

Bildungsroman

Het tweede parcours dat zich in de tekst ontrolt, is een geloofsweg. “Het verhaal stelt dat de daden van Jezus een weg van God aanleggen. Gods daden manifesteren zich dan ook in het opbouwen van een persoon, niet in het afbreken ervan.” In de eerste scène geeft Jezus een nieuwe geboorte aan de blinde. “Hij verandert de identiteit van de blinde. Iets wat er al is vanaf zijn geboorte, verdwijnt. Alle scènes die volgen, kunnen worden gelezen als het verhaal van een klein kind dat volwassen wordt. In het begin spreekt de blinde niet. Bij

“Het kwaad moet worden geconfronteerd, maar niet per se uitgelegd.”

de eerste verschijning voor de burens zien we dat de man alleen kan zeggen dat hij het is en niet een ander”, legt Burnet uit. “Hij kan niets

anders uitdrukken dan zijn eigen zijn. Later kan hij herhalen wat Jezus hem heeft gezegd. Op de vraag wie Jezus is, moet hij echter het antwoord schuldig blijven. In een volgende passage verschijnen de ouders van de blinde voor de farizeeën.” Burnet beschrijft dat als een eerste etappe van het opgroeien. “De ouders beantwoorden de vragen van de farizeeën met: ‘Vraagt het hemzelf, hij is oud genoeg en zal zelf zijn woord wel doen’. Vervolgens neemt de man zelf het woord voor de farizeeën. We zien dat hij weerstaat aan de druk van de farizeeën en met een onafhankelijke geest

zijn kennis tegenover die van hen kan stellen.” De laatste passage beschrijft een geloof in zichzelf en in zijn kennis van God. De maturiteit van de man wordt bevestigd door Jezus’ directe vraag of hij in de Mensenzoon gelooft. De voormalig blinde belijdt: “Ik geloof, Heer”. Burnet stelt dat de man Jezus’ goddelijkheid op een dubbele manier erkent. In zijn aanspreking en in de fysieke buiging voor Jezus. Het hele verhaal dat als een Bildungsroman het opgroeien van het blinde “kind” tot de volwassen gelovige schetst, wordt zo een metafoor. Het geloof komt voort uit de herkenning: Jezus moet zijn identiteit bevestigen voor de belijdenis volledig kan zijn en de metaforische blindheid volledig verdwijnt.

Confrontatie

Johannes 9 legt volgens Burnet door die twee lezingen uit dat zoeken naar de oorzaken van het kwaad zonder ertegen te vechten, het kwaad doet voortduren. “De verklaringssystemen van de farizeeën leiden tot de uitbanning van het goede. Ze tonen het onvermogen om het goede te herkennen.” Burnet voegt toe: “Zijn we niet allemaal farizeeërs? Hebben we niet allemaal de verleiding oorzaken toe te wijzen aan het kwaad en uit te sluiten wat in tegenspraak is met onze ideeën? Juist de confrontatie met het kwaad is de weg naar God. God zelf komt het kwaad tegen op zijn weg, maar Hij nodigt ook ons uit op die weg om dichterbij Hem te komen, met dat kwaad als middel. Het belangrijkste is niet een antwoord te zoeken op de vragen over het kwaad, maar te proberen de weg te volgen van Hem die vecht tegen het kwaad, en Hem als zodanig te herkennen”. III

haal, maar Hij is wel nodig om het verhaal te begrijpen. Zonder God is er geen evangelie.”

Verrassing

Gods perspectief op Jezus komt op twee plaatsen in het Marcusevangelie aan bod, waarvan de belangrijkste Jezus’ doop is. “Op het moment van de doop vertrouwt de stem vanuit de hemel alles wat Hij is aan een menselijk wezen toe. Het is aan Jezus dat God de verantwoordelijkheid geeft. In de narratologie spreekt men hier van een verrassing”, legt de hoogleraar uit. Alles wat God is, zit nu vervat in dat menselijke personage. “Het is echter niet de goddelijkheid van Jezus die hier centraal staat, maar de menselijkheid van God. God wil God zijn en God worden via een mens. *Surprise, non?*”, vraagt Van Oyen retorisch. “Daarna verdwijnt God van het toneel. De karakterisering van God blijft mysterieus en Hij wordt in het verhaal zelf onthuld door Jezus.” Om God te begrijpen, moeten we daarom het perspectief van Jezus begrijpen. “Marcus 1, 14-15 is de samenvatting van Jezus’ boodschap. De eerste woorden van Jezus zeggen iets over God en over zijn koninkrijk. Het koninkrijk wordt de plaats waar we God kunnen

zien op aarde en het is hier en nu, in het leven van Jezus, dat we het kunnen ervaren”, vervolgt Van Oyen. Marcus 1, 15b is daar het menselijke antwoord op. Het koninkrijk wordt pas toegankelijk voor hen die zich ervoor openstellen. “Dat is opnieuw een verrassing: zelfs al is Jezus verantwoordelijk, Hij is het niet alleen.” Hoewel Jezus een verhaal van inclusiviteit brengt, is louter Gods gift niet genoeg. De rest van het evangelie biedt richtlijnen, vaak ingeleid door “Luister!”, die mensen moeten volgen om in het koninkrijk te geraken. “De nieuwe criteria staan toe om de oude grenzen die gedefinieerd werden door de Wet en de tempel, te overschrijden en net daarom zijn de autoriteiten bang van Jezus, omdat hun macht daarop was gebaseerd”, merkt de hoogleraar op. God laat die strijd woeden tussen mensen, zonder tussen te komen.

Kruisdood

Ten slotte wordt ook in het lijden van Jezus aan het kruis, als sluitstuk van Jezus’ menselijke strijd op aarde, een bijkomend perspectief duidelijk. “Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?”, zijn de laatste woorden van Jezus in het Marcusevangelie. “Dat

BIO

Geert Van Oyen (1960) is hoogleraar Nieuwe Testament aan de *UC Louvain*, waar hij ook voorzitter is van het onderzoeksinstituut *Religions, spiritualités, cultures, sociétés*. Hij publiceert vooral over het Marcusevangelie en over de historische Jezus.

weegt op de schouders van de luisteraars. Het vormt ook een theologisch probleem: waarom heeft God zijn Zoon niet gered? God wil niet dat Jezus sterft, maar de dood gebeurt en God

komt niet tussen. In het hele evangelie komt Hij niet tussen, waarom zou Hij dat dan wel doen op het einde?”, vraagt Van Oyen. “Alles wat Hij was, had Hij aan zijn Zoon gegeven en tot het einde was het dan ook de verantwoordelijkheid van de Zoon. We kunnen het verhaal laten eindigen bij de kruisiging, maar dat is niet zo en ondanks de menselijke perceptie van verlatenheid zegt de verteller niet dat God er niet is. God is niet verantwoordelijk voor Jezus’ dood, Hij laat de geschiedenis over aan de vrijheid van de mensen en grijpt niet in. Stel je het tegenovergestelde voor: dat God ingrijpt in de geschiedenis wanneer Hij dat wil. Welk beeld zouden we dan hebben? Hij zou een soort perverse en tirannieke willekeurigheid aan de dag lijken te leggen. God is echter consequent. Er zijn rampen over de hele wereld, Covid-19 raakt iedereen, we zijn allemaal slachtoffer”, besluit Van Oyen. “God komt daar niet in tussen, Hij kwam zelfs niet tussen om zijn eigen Zoon te redden. Zelfs Jezus’ ervaring bepaalt niet hoe God zich presenteert in de wereld. Geen enkele mens, zelfs niet de Zoon van God, kan bepalen hoe God handelt in de wereld.” III